

Bűvös esték, lidérces esték

Sulhóf József

Idegenben jártam, versenyt futottam a végtelenséggel az idők kezdetétől a csodáig és csodatételekig, istenek nyomában, évezredek, félelem szülte imádat köben, szavakban, fogalmakban rögződött emlékei között, amerre az emberi lélek sziklákon tört, hullámokon hányódott, mélységekbe zuhant és felhőkbe emelkedett, Igét hirdetett, aranyborjúval viaskodott és Parnassuszra emelkedett, szerelmek és szeretetlenség, békék és háborúk között vergődött, s nekünk adta a tudás, a bizás, a remény, a szépség mély gyökeireit. Fent az Olimpusz és a szent Altisz világában, vagy lent a názárethi szikladóuban és a Genezáreth tavának két-százhat méterrel a tengerszint alatt fekvő mélységében, az emberi lélek ezerszer és ezerszer bejárt odisszeájának kanyargós útjain megvillantak előttem tüzek, színek, formák, vonalak, s mindenekfelett a kavargó, mindig újratámadó élet derűs és borús, táncba perdülő és sír fölé boruló foltjai úgy, ahogyan évezredek emlékeiből és mából összegyúrtan feltárulkozik egy külön világ, hogy kápráztasson és porba sújtson, felemeljen és mélységbe taszítson, elbűvöljön és gonoszul meggyötörjön.

Messze jártam, sok ezer év mélyén és magaslatain. És voltak bűvös esték és voltak lidérces esték...

GÖRÖG TÜZEK

Ittaka táján

Reggel Brindisi, délután görög vi-
zek, alkonyatkor Korfu... Úgy
váltogattuk az országokat, mintha csak
képes levelezőlapokat lapozgattunk vol-
na, hogy egy-egy lapról elénk villan-
jon táj, épület, hegy, völgy, tenger, tó,
folyó, város vagy mező úgy, ahogyan
távoli, sosem látott világokról belénk
rögződik egy-két megmerevedett lát-
kép, hogy azt keressük, ha arra járunk,
és csalódottan forduljunk el a képen
megszépült valóságtól. A vámhatóságok
nem nehezítik meg az ilyen átfutó haj-
ók utasainak a partraszállását. Aki ki
akar menni, kezébe nyomnak egy cé-
dulát, és mehet, hogy míg a hajó áll,
rakodik, gépeket pihentet, formaságo-
kat elintéz, idegenvezetővel vagy anél-
kül végigszáguldjon szépségek, látvá-
nyosságok és nevezetességek között.
Induláskor a visszatérőktől elveszik a
cédulákat, és ha mind megvan, mehet

a hajó tovább. Ennyiből áll az egész eljárás, és sehol sem volt baj vele, csak Ciprus szigetén, ahol a szegény, tanulatlan, fekete egyenruhás vámőr nem boldogult a számokkal, hol kettővel több, hol hárommal kevesebb volt a cédulája, míg a hajóskapitány meg nem mérgesedett és rá nem mordult, hogy neki minden utasa megvan, menjen haza, és keressen valakit, aki tud számolni.

Brindisiben még nem voltak ilyen bo nyodalmak, pedig egymás után három nagy hajó is nekitámaszkodott a kikötőpartnak, hogy kiontsa magából a kíváncsiskodókat, és itt, az olasz csizma sarkantyúján bepillantsanak a kedves, derűs képű, húsvét vasárnapra tisztára mosott kis olasz városba, amelynek egyetlen széles főutcája végigvezet a kikötőtől a vasútállomásig. Már mellékutcai kevésbé szélesek, mosottakvasáltak, mosolygósak, nem egyben az ünnepen is kint lengtet a frissen mosott lepedő, ágynemű, ruhanemű, rózsaszín kombiné és egyéb sejtelmes, színes női ruhadarab, kötélén, két ház közé aggatva és itt-ott némi folytonossági hiányokkal, ami nyilván ugyanúgy hozzátartozik az olasz városok panorámájához, mint maga a ruhadarab, a kék tenger, a szépen megformált kikötő és a középületek és a reneszánsz és barokk századok lehelete. Az üzleteket csakúgy kinyitották, mintha hétköznap lett volna, a postás hordta a leveleket, a házakból a nagymise idején is vidám táncdalokat zengett a rádió, amelyet söprész közben énekelgető nő hangja varázsolt gépiből elevenné, és így nem haragudtak a brindisiek sem azért, hogy megmosolyogtak a lengő fehérségeket, a misehangokkal versenyző táncdalt, némi turista hangoskodással jártuk be Szent Teréz nyolcszáz éves templomát, bámultuk a valódi és hamisított reneszánsz képeket, hallgattuk a karéneket, és nem adtunk semmit a magyarázgató sekrestyésnek, mert nem is volt olasz pénzünk. Mondogatta ugyan, hogy neki a dollár is jó, de csodálatosképpen erre még tolmácsoskodó dalmát barátunk is ugyanúgy elfelejtett olaszul, ahogyan az angol lordok és ladyk is egyszerre megsüketültek.

Kerkürát, ahogyan Korfut hívják, alkonyfényben értük el, aranyvörös sugárözönben lángolt a sziget, amelyre így, időben visszafelé mentünk, mert itt még csak virágvasárnap volt, és Szent Szpiridon templomának harangja csak egyszerű vasárnapestet zárt le

messzezenegő kondulásával. Mire kikötöttünk, szürkületi vaksággal néztük, hogyan borul rá a hegyekre az égbolt minden csillaga, és közöttük a földi kis fények éppen olyan távolian és halványan pislákolnak, mert nem látszik a határ ég és föld között. A parti kávéházak előtt neonfények ragyogtak tarka színekben, a bizánci vonalakat, ikonokat, emlékműveket őrző utcákon, középületeken és emlékként őrzött házakon azonban az este ült, s a telihold fényesebben ragyogott, mint az utcai világítás, és inkább egy-egy cukrászda, kávéház, vendéglő fénye és árnya igazított útba bennünket az egyenetlen köviken, amelyek és amelyekért annyi vér folyt az ősidők óta. A vendéglőkől különös, keleties hanghordozású, hosszú dallamú ének és erősen hangsúlyozott négyütemes ritmus pattogása hallatszott, de halkítva, mert a meleg ellenére becsukták az ajtókat, ablakokat, nehogy ingyenélvezők hallgassák a csergődobot, népi éneket, ismeretlen dalmákat.

Néptelenek, puszták voltak az utcák, sötétek a lakásablakok, kietlenek, félelmetesek a sikátorok. A Mon Repos kertjébe csak beleshettünk, hogy oleanderek között keressük szemünkkel a majd háromezer éves Apollót s a barlangokban gyülekező első keresztények nyomait, elsétáltunk Kanoni felé, hogy holdfényben nézzük álomképnek tetsző két apró szigetcskéjét, de Gasturi felé már autóbusszal sem mentünk el, távolinak látszott már mérföldekben és időkbelen is Erzsébet királynő villája, amelyet később a kifent bajuszú, kacskakezű Vilmos császár vett meg. Inkább visszatértünk a szűk sikátorokba, meresztgettük szemünket, tévelyegtünk, hogy valamit megeljük abból, ami egykor Byront elbűvölte. De az utcák csak a Levante színét, szagát, illatáradatát, hangulatát és titokzatosságát árasztották, azt a keveréket, amelyben benne van Kelet, az ókor, Bizánc és a szapora szavú jelen, és oly távol esik mindentől, ami gondolatvilágunkat betölti, újjal cseréli fel a régi színeket.

Halk zeneszó, koppanó lépteink a sok ezer éves köviken, sötétség, szűk sikátorok egy-két villanó vendéglőablakkal...

— Kirosz, kirosz!

Megértjük, hogy az elhagyatott utcán csak utánunk kiálhatnak, s megfordulunk, mert annyit már a Kir Jányából tudunk, hogy a kirosz urat jelent. Dúshajú fiatalember szól utánunk angolul,

furcsán tördelt és tagolt szavakkal, pergő beszéddel, szívélyes, szíveskedő hangon.

— Lakást keresnek éjszakára?

— Nem, dehogyan — csodálkozunk.

Mosolyog:

— Pedig itt van, ahol nagyon kellemeesen tölthetik az éjszakát — mondja, és sietve hozzát teszi: — Kényelmes ágy, s minden, ami beleváló...

Leintjük, magyarázzuk, hogy egy óra múlva indul a hajónk.

— Majd mennek másik hajóval — javasolja —, kár lenne elmulasztani. Korfu, keleti éjszaka, fűszeres illatok, tüzes görög borok, tüzes görög lányok...

Folytatná, hogy kedvet csináljon, de otthagyjuk, mire alighanem tüzes görög istennyilákat meneszt utánunk, különben az is lehet, hogy folytatja a rábeszélést, csak mi nem értjük pergő görög beszédét. Amint a következő görbe utca sarkánál elmarad, egy másik göndör hajó, égő szemű, pergő beszédű ifjú szegődik hozzánk, és kínálja a korfui éjszaka örömeit, de tüzes bor, tüzes lány, tüzes éjszaka után szintén a tüzes istennyilával végzi.

Akkor már nem gondoltam Byronra, aki nagyon fiatalon járt itt, innen vitte magával jóval később megírt Don Juanjának tüzét, hangulatát, és azután eljött meghalni a görög szabadságért. Arra gondoltam, hogy abból a sokat emlegetett déli tűzből idegenforgalmi fogalom lett, hogy a költői szavaktól izzó európai képelet tüzét dollárra váltásák át. Hiszen ezek a göndör hajó fiatalemberek nyilván jutalékot kapnak a bevételből, és nem hiszem, hogy hiába ácsorognak az utcák sötétjében; nagy az idegenforgalom és lesz majd hajó, amely tovább időzik a kikötőben.

A miénk még aznap este továbbindult, de kedvetlenül, a holdfényben megsejtett korfui szépségek pénzszagú hangulatától kijózanodottan álltunk a korlátnál és néztük a tűnő fényeket. A külföldi turisták, akiknek hajónkon elmondtuk kis élményünket, felcsillanó szemmel, sokáig bámulták az éjbe olvadó körvonalakat, felgyújtott képzelettel, visszavágyó tekintettel búcsúztak Levante első élénk villanó szigetétől. Azután kihörpintették sőrüket, legyintettek, és jámboran bementek feleségük után a kabinba. Korfu eltűnt a látóhatárról, kivilágított, neonfényes hajónk újabb sötét szigettömbök felé úszott, Ittakának tartott.

Reggelre kelve a tüzes görög nappal ismerkedtünk meg. Túltett az összes éjszakai tüzeken.

HOLDFÉNYES ÚT

Pireusz táján

Ugyúntak a fények, a hajó kifutott a korinthuszi csatornából, vége volt a varázslatnak. Tele volt csodákkal a nappal, Patraszban jártunk, és először került elénk Levante üzletképe egymás hegyén-hátán tornyosuló, áruval zsúfolt, vevőket hívogató, alku-dozástól, kiáltozástól, esküktől és átkoktól hangos boltjaival, ragyogó tisztára mosott utcáival, ami miatt egy kicsit szégyelli is magát környezete előtt, a régi üzletnegyed házain egymásba érő fabalkonokkal, amelyek már sok évszázaddal ezelőtt fedett sétányt teremtettek az üzletek előtt; elmentünk kirándulóba az Olimpuszra, a szárnyas Hermes, utasok, kalózok istenének kegyeibe ajánlottuk magunkat, azután hátunkra vettük az alkonyt és vittük, vittük Korinthosz felé, vörös izzással, szürkés fényvel, míg fel nem váltotta a tengerszoros sötétkékje és a teli képpel vigyorgó hold ezüstje, hogy csorgásától újabb mítoszok elevenedjenek meg bennünk a két oldalról felénk meredező hegyek között. A várost már csak esti fényben láttuk, megörzött korinthuszi oszlopai évezredekkel ezelőtt kőbe álmódott díszítések. Azután hosszan várakoztunk, míg a révkalauz meg nem érkezett és jelt nem kaptunk, hogy szabad az út a csatornában, akkor leoltott lámpákkal, a kormánykerék mellett a sötétbe meredező révkalauzzal, teljes sötétségben, szemben az éppen a csatorna fölé ért teliholddal, komor méltósággal úsztattunk be a keskeny csatornába, amely elvágta Peloponneszot a szárazföldtől, és a két ég magasságban felettünk csillanó hídra bízta az utat Delfi és Spárta, a thébai hegyek, a Parnasszus és a gyilkos Taigetosz között. Mindannyian fent szorongtunk a parancsnoki hídon, a mellvédnél, és a hajó többnyire hetven év körüli utasai közül, aki fiatalabb csak volt, az mind megköttyagosodott a magas földfalak közé zárt víz sejtelmes csillogásától, a messzi, hegyeken, falakon túli égi titkoktól, istenek és istennők lába nyomától s a jelenlevő, nem éppen márványhideg földiek közelségétől.

Nem, nem lehetett egyszerűen aludni térni, amikor Isztniában újra kigyúltak a lámpák és józanítóan végetvetettek a bűvöletnek. A hajó horgonyt vett, hogy hajnalban ússzon tovább Athén felé, körülöttünk tükörsimán terült el a víz, nem mozdult sem ég, sem föld, sem éjszaka, sem fény, bárba, szalonba,

étterembe szóródtak az emberek, felpezsdült vérrel, felajzott képzelettel, melyet még a sűrűn felhajtogatott borral, keverékitalal fűtöttek alá. A kis belga lány, festőakadémiai növendék pedig kinyitotta örökké kezében szorongatott rajztömbjét, és megkísérelte, hogy vonalakba vésse az éjszaka eltűnt csodáit.

Fiatal lány volt, apró termetű; öltö-zéke a nemzetközi uniformis: bokorugró szoknya, könnyű, áttetsző blúz, néha kék, néha piros harisnya, csak a hozzáillő kócos, tapírozott hajtorony helyett viselte lesimítottan, hosszú fonatban haját. Nem volt szép, erős álla, túlságosan vékonyra összeszorított ajka, keskeny orra és alatta az öregkorra komor bajuszt ígérő sötét pihe, szintelen, ritkán kipiruló arca jelentéktelennek mutatta, csak nagy, szürke szemének átható, megejtő tekintete sejtette, hogy talán nem is olyan szürke kis egér. Keze mindig maszatos volt a rajzszéntől, és olykor arcára, fehér nyakára is jutottak kis foltok. Rajzaiban még nem láttam mást, csak ügyeskedést, a festőművész-növendékeknek azt a válságát, amikor már eljutottak odáig, hogy kifejlődött teljes másolókézségük, meg tudják fogni a témát, csak éppen témájuk nincs, tanáraik felettébb erős bélyegét viselik magukon, és küzdenek, rettentő erőfeszítéssel igyekeznek megszabadulni ettől a bélyegtől. Ha még hozzáteszem: mélységes alázattal indult erre az útra, hogy elzárándokoljon az antik szépségekhez, hűséges másolatokat rajzoljon az évezredekkel ezelőtti művészek alkotásairól, érthető kis ingerültséggel ejtettem ürömcsőpet vermutjába kérdésemmel:

— Bele fog ragadni az antik szépségekbe, és elvész a másolt ókor imádatában — mondtam. — Nincsenek új meglátásai?

Leintett.

— A bombák kezelését sem az atombombán kezdik tanulni — felelte ijesztő hasonlattal. — Tanáraim a legmodernebb irányzatok képviselői. De a vonalbiztonságot, a kifejezés biztonságát, a faktúra tökéletes hatását meg kell tanulni. Mi is lázadoztunk. De meggyőzték bennünket, hogy amíg festéset lesz, ezt az iskolát végig kell járni.

— Mankók, hogy sántikálásukban rá-támaszkodjanak, mert nincs szárnyuk, hogy szabadon szállhassanak — mondtam meggyőződésem ellenére, csak azért, hogy beszédre ingereljem ezt a különben nagyon hallgatag lányt. Nagyot hörpintett borából.

— Nem vette még észre — engedte le kezéből a rajzot —, hogy mennyi a sarlatánság a modern festészetben? Az öreg Picasso már igazán elavult, de megnézte egyszer is képeinek faktúráját? Milyen tökéletes a technikája! És bármennyire szétesőek is a részletek, az egész együtt mégis tömör kompozíció, szétbonthatatlanul, teljes kifejező erővel, lenyűgöző hatással egybefogott téma. Viszont a legtöbb modern, mert nem tud sem rajzolni, sem festeni, erőszakolt összefüggéstelenségekből terem a végtelenből kiszakított részletet. Csakhogy ez nem kép, ez éppen olyan divatgiccs, mint egy rózsaszín madonna vagy holdfényes tájkép volt.

Anyja, fáradt, törődött asszony, akin nagyon meglátszott, hogy életének ez a későn jött virága az egyetlen, ami az élethez köti, jött, hogy aludni hívja. Csakhogy most már szikrázott a szürke szem, s egyetlen pillantással elküldte az öregasszonyt, hogy végigmondhassa, ami forrott benne. Még egy pohár vermutot hozatott, és az előbbi, ingerült hangon folytatta:

— Eszemben sincs, hogy lemondjak arról, ami szép, csak azért, mert régi vagy nem divatos. Nem szeretnék elmulasztani egyetlen ilyen korinthoszi éjszakát sem, pedig tudom, hogy a holdfény talmi ezüstje alatt sötétség feketéllik, és én majd, ha komponálni kezdek, azt vetítem ki, ami a dolgok mögött van, és nem azt, amit a felület mutat, de ha szépet érzékelhetek, azt magamba szívom, még ha felületi szépség is csupán, hiszen a felület, a látott és a mögötte rejtőző között mindig szoros összefüggés van. Talán ezért is kell kifordítani a felületet...

— A rótság kultusza — vettem közbe.

— Az őszinteség, a semmit el nem kenés, a rút dolgok rút lényegét is megmutató művészet kultusza — rázta meg fonatait. Lassan eltűnt a második vermut is, izzott már egész apró lénye. Hirtelen új rajzlapot terített maga elé, és gyors mozdulatokkal vastag szénvonalak kerekedtek a papíron, körök, pontok, görbék perdültek a fehér lapra. Mire készen lett, elmúlt nevető kedvem. Mert mutatta:

— Tessék, itt az arcképe — és nehogy a részletek felől kérdezősködnöm kelljen, felvilágosított: — Hat szem, mert mindenüvé néz és mindent meglát, hosszú, görbe nyelv, mert mindenbe beleölti, túlzottan nagy fül, mert azt is meghallja, ami nem magára far-tozik...

— És az az üresség ott közepén?
— Az maga, az a lényege. Remélem, elég modern az arcképe?

— Nagyon tetszik — feleltem, és igyekeztem kimutatni, hogy nem sértődtem meg a festőnővendékeknek ezen a diákcsínyén. — Nagyon tetszik, de az útlevelemben nem ragaszthatom be.

Másnap reggel már Pireuszban, Athén kikötőjében ébredt a hajó, s noha a búcsú reggele volt, hideg-józanon köszöntgettek egymásnak az utasok. A szürke szemű is, táskáin ülve, kezében az örök rajzfüzettel, aprót biccentett csak köszöntésemre. Mégis odamentem, hogy elkérjem arcképem. Hátha egyszer híres lesz, és eldicsekedhetem vele, hogy engem is megörökített. Fejét rázta, hirtelen mozdulattal kitépte a lapot, elszaggatta, és az olajos, banánhéjas, szennyes kikötői tengervízbe szórta.

— Túlságosan élethű volt — mondta. — Külömben is, tanáromnak megígértem, hogy az úton csak ókort rajzolok. Maga középkor.

A parton az újkor várta. Alighanem szintén festőnővendék, éppen olyan rajzszténtől maszatos volt keze, nyaka.

DALOK, KÖNNYEK, MOSOLYOK

Útban Rhodosz felé

Tavaszi volt már, a Földközi-tenger bűvös tavasza, rövidujjú ingben, kis-kabátban jártunk, a nők könnyű, lenge, színes tavaszi ruhákban még a késő esti órákban is, kávéházak, cukrászdák, vendéglők előtt teraszokon ültek a hűsítő emberek, a lebzselők és az athéni éjszaka fényáradatába bámuló idegenek, a parkok tele voltak virággal, a levegő fűszerek illatával, az éjszaka csillagragyogással. Azon az estén a hajóstársaság udvariaskodott velünk, és great old manjét, egy nyugalmasított admirálist küldött el hozzánk, hogy körülvezessen bennünket az athéni éjszakában. (Később, amikor visszaúton hosszabb időt töltöttem a káprázatosan szép városban, láttam a milliónyi neonfény árnyait is, mert sok az árny ott, ahol sok a fény, és sok a szemfényvesztés ott, ahova sok szem mered.)

Elbűvölt a város ragyogása, amint hol gyalog sétálva, hol nesztelenül suhanó autón bejártuk palotáit, nevezetességeit, megtekintettük antik stadion-

ját, káprázatos útjait, a váltakozó antik és modern vonalú épületeket; azután vendéglátónk valamit hosszan magyarázott a sofőrnek, és sebesen végigszárguldottunk végtelen hosszúnak látszó sugárutakon, valahova arrafelé, nagyon messzire, amerre már bontják a rohamosan terjeszkedő város útjában álló régi házakat. Régies, alacsony ház előtt álltunk meg, illetve csak nehezen találtunk helyet a kocsinak az úttestet ellepő rengeteg ragyogó autó között, beléptünk egy zöldre festett, kopottas kis kocsmaján valami apró előszobába, s csak azután jutottunk az étterembe, gyékénnyel takart falak, ragyogó fehér asztalok, falba épített hordók közé, halkán zümmögő muzikaszó áradatába, hogy megízleljük a nem európaizálódott, igazi görög ételeket, a görög borokat és a görög népi zenét. Ciceronénk válogatott össze különös, hol fanyar, hol édeskés, erősen fűszeres és szokatlanul ellentétes fűszerizeteket ve- gyítő ételeket, választotta ki az ételekhez leginkább illő borokat, és hívta fel figyelmünket a nádból szőtt házidíszekre, csillárookra, székekre, a különös édes gondolatokat felkavaró borok zamatjára, az estélyi ruhás, szmokingos közönségre, a népi muzsika kifinomult fordulataira, tolmácsolta egy-egy dal szövegét, és hosszan, szeretettel beszélt a kis zenekar cimbalomszerű hangszerét pengető öregemberről. Csak addig kellett magyaráznia, amíg ez a hetvenen túli, hosszú hajú, pergamentsárga arcú, égő, szinte láztól tüzelő sötét szemmel körültekingető dalnok énekelni nem kezdett, mert amint fiatalosan érces, zengő, minden öreges reszketéstől mentes baritonja felcsendült, megálltak a kések és villák a kezekben, megszűnt a kiszolgálás, megbabonázott mozdulatlanságba merevedett az egész terem, sőt a többi zenész is elhallgatott, és csak olykor egy-két pengetéssel, halk, harmonikus, zümmögő akkorddal tette még szebbé az éneket.

Nekünk szokatlan szövési a görög népdal, dallama végtelenül zsuborog, szinte tagolhatatlannak tetszik, évezredek során át is megőrizte az antik görög zene diatonikus elemeit, de felvette hozzá mindazt, amit Bizánc, a keresztény dallamok és a török dobok belésugároztak, és innen vannak szlávosan hangzó erős hangsúlyai, szavak helyett dobbal, dobbantással, csörgődob pengetéssel kifejezett szövegrészei, mozgalmak vagy hosszan elnyúló ütemének fordulatai, noha ez az egybeolvasás tettenérhetetlen és meghatá-

rozhatatlan, és amióta a népdalok lelkét továbbtényesztő műdalok, nóták kultusza megindult, az eredeti keverékhez még az európaizálódás, a lengőbb, csengőbb, fülbemászóbb dallam is beleszövődött nemcsak az új dalokba, hanem a régiek előadásmódjába is. Goethe a maga európai kultúrgöggjében sokszor csodálkozott, hogy a balkáni népköltészet és a népdalok mennyi őseréjű szépséget őriznek, és előszeretettel fedezte fel ezeket a szépségeket, de a görög népi zene kimeríthetetlen kincsésztára Goethe után még majdnem egy teljes évszázadig kiaknázatlanul maradt meg abban a szimbolikus-misztikus tónusában, amely a sok évszázados elnyomatás fájdalomban született, és amelyből — jellemzően — a siratóének vált a legnépszerűbb műfajjá. Azóta már fellobbant a nemzeti láng, ápolják nemcsak magát a népdalt, hanem évről évre rendezett dalosversennyel az új népies daloknak is utat vágta, és a dalok győztese egy éven át a legtöbbet énekelt, legtöbbször felcsendülő muzsika, ahogyan a dalnokverseny győztese abban az évben a legnépszerűbb ember Görögországban. Éveken át ez az öregember volt a bajnok, és a dal, amelyet vállalt és versenyre vitt, majdnem mindig első lett. De annyira elzárta az utat a többiek előtt, hogy lassanként önként félre állt, visszatért a vendéglői zenekarba, eltűnt a forgatagból, csakhogy közben már nemzeti intézménnyé vált, eljárnak meghallgatni, akik szomjasan isszák énekének édes tűzét, és ha énekel — antik lantos korszerű öltözékben, fehér gallérral és fekete nyakkendővel —, bortól, daltól, asszonyi szépségtől megrészegült férfitekintetek, félig lehulló pillával bódult asszonyszemek isszák a mámort, hogy amikor a dal elhal, forróbb lehellettel simuljanak egymáshoz.

Mire jóval éjjél után visszacsörömpöltünk az Athén-Pireusz-i különvasúton kikötői szállodánkhoz, izektől, bortól, muzsikától, kavargó látványtól, színektől, fényektől kábult fejjel, egy nép zenei lelkétől elbővölte bolyongtunk a langyos, fűszeres illatú éjszakában, figyeltük a sietős szerelemre összevevődött párokat, tarka, díszes népviseletet utánzó kis bábukat vásároltunk éjszaka is szorgoskodó árusoktól, riadtan menekültünk ki bárókból, amelyekben Közép-Európa nagyon mélyre került női világa csúfolkodott, hogy csak az odavetődött amerikai tengerészek láthatták meg bennük dülöngélő részegen a nőt, és még a szálló-

dában, a meleg éjszakában ébren heverve is az öreg énekesre gondoltunk, az énekesre, aki őrzi a régi dalokat, és halk, bűgő énekével átfűti a szívet, elbódítja a vágyó testeket; a tüzesen izzó, káprázattól elfátyolosodott női szemekre, amint az öreg csüngtek, hallgatták varázslatos hangját, nézték varázslatosan égő szemét; izzással simultak kísérőjükhöz, nagyot hörpintettek a vad tüzet kavaró borból, összébb húzták vállukon a drága prémeiket, s amint kifelé tipegtek a kis lebujból, látszott, hogy az autóból is magukkal viszik azt a bűvöletet, amellyel az öreg énekes dala megédesítette, izzóbbá, mámorosabbá tette éjszakájukat.

Hajnal lett, az ég aljára kikönyöklő hajnal, mire valahonnan a kikötőből, rekedtes hangon felcsendült az öreg sokszor ismételt dala — és végre elaltatott.

KERÉK FELETT, KERÉK ALATT

Jeruzsálem

Szodománál visszafordultam. És ezzel hibáztam el. Lótné is visszafordult, és sóbálvánnyá meredt. Engem autó ütött el, ami csak korszerűsítése a bibliának. Lótnét még nem érthette autóbaleset, hát egyszerűen ottmaradt, nem futott el férjével és lányával. Lót nem nagyon bánkódhatott, és mire néhány ezer év múlva modellet ült Rembrandtnak, már egészen derűsen terpeszkedett lányai körében, akik addigna tagbaszakadt holland lányokká cseperedtek. Lótné viszont elolvadt az öt és fél ezer év alatt, és attól olyan sós a Holt-tenger, amely azóta már elmosta a szodomai bűnök minden helyi nyomát.

Holott én éppen azért mentem, lássam, manadt-e még valami a régi üzemből. Az első szabad nap volt, mióta a Szent Földre léptem, és mindjárt világgá mentem, hogy országot lássak. Mindegy volt, hogy merre megyek, csak minél több vidéket bejárjak. Szombat volt, amikor minden élet, közlekedés, autóbuszforgalom megszűnik. Csak magánautók szaladgálnak és autótaxik. Ezek ott egyben autóbuszok is hat-hét személyre. Bárhol bárkit felvesznek, aki megfizeti a viteldíjat, és mennek, amerre a saját útjuk vezet.

Fizettem és utaztam. Amerre az autó ment, lehetőleg délnek a pusztaság felé. Szodomáig eljutottam, s eleinte

csak óvatosan fordulgattam vissza az ünneplőbe öltözött szép nők után, amikor azonban láttam, hogy a sok ezer év pokolian perzselő napfényében, ebben a tisztítófűzben kiégett minden számomra elérhető bűn, végleg visszafordultam. Vissza Jeruzsálembe, a bűn és egyéb férgék nélküli ideiglenes otthonomba. Útközben, mialatt alkonyatkor végre megettem reggelire vitt szendvicsemet, elgondolkoztam, hogy milyen gyakori motívum az őskorban ez a visszafordulási tilalom, majdnem minden vallási legendakörben felbukkan, és büvös szimbóluma annak, hogy nem szabad visszafelé tekinteni, csak mindig előre törtetni, otthagyni azt, ami rossz, hogy új és szebb és jobb sardajdon. Orfeusz és Eurüdiké jutott eszembe és az óegyiptomi tilalom és mindaz a baj és rossz, ami a visszafelé nézők nyomán támadt. És mert szerettem volna elbeszélgetni erről, útközben meggondoltam magam, Jeruzsálem előtt egy falunál kiszálltam, hogy elmenjek régi, kedves ismerőseimhez.

Autóm továbbszáguldott, egyedül maradtam a lebukott nap szürkéségébe és a kelő hold ezüst fényébe öltöző hegyek, völgyek, erdők, ligetek bibliai látképében. Sokáig csodáltam, hogy mennyire hasonlít ez a táj a reneszánsz festők képeinek bibliai hátteréhez, holott az Toscanát ábrázolja és ez itt Judea, aszfaltozott országúttal, lényegében megváltozott alaprajzú házakkal, tetőszerkezettel, és más fákkal, más színekkel. Csak a hegyek ugyanazok, mint voltak, amikor a babilóniaiak jártak erre, az egyiptomi hadak vonultak fel, filiszteusokkal háborúztak, Dávid legyőzte Góliátot, a sok istenből egy isten lett, legendákból vallások születtek, hitékért hitetleneket ölték, történelem előtt történelmet csináltak.

Néma, mozdulatlan volt a vidék, sehol nem látszott teremtetett lélek a tej és a méz helyett narancsot és csirkét termő Kánaánban. Lassan elindultam hát át az országúton, hogy felkapaszkodjam a hegyoldalra, a faluba, a mélyülő estébe vesszek én is, mint minden, amire már ráült a hegyek mögött előlopakodó sötétség.

Abban a pillanatban, mintha csak lesben álltak volna, a kanyarból mind a két oldalról egyszerre bukkant fel egy-egy fénylő lámpájú gépkocsi, és az enyhe kapaszkodón sebességváltás nélkül, a gáz fokozásával rohant felém.

Az út közepén voltam. Se előre, se hátra.

Egy pillanatra ösztönösen előrelendültem, hogy átfutok, de láttam, hogy reménytelen. Inkább hát megálltam a kocsitűt kellős közepén, hogy előttem, mögöttem elroboghassanak a kocsik. De a jobb lábamat célbavevő hatüleses, hatalmas Dodge-kocsi vezetője azt hitte, megijedek és átfutok. Sajnos, nem ijedtem meg. És ez volt a baj. Mert nem elébem vágott, hogy nagy iramban elrohanjon előttem, hanem bekanyarodott az út közepére, hogy átfuthassak előtte. Én pedig álltam egy helyben, nem mozdultam. És nekem rontott, sípcsontomnak, hogy nagy ívben felrepiültem.

Szálltam, szálltam, magasan repültem, de nem hiszem, hogy szépen szálltam volna... szálltam legalább két métert, ám olyan soknak rémlett, azt hittem, végképp a levegőben maradok. Akkor lehuppantam, teljes súllyal egész hátamra, csak fejem nem érte a földet, behúzott nyakkal szembenéztem a kocsikerékkel. Fekve maradtam, agyam nem érte rázkódás sem, tisztán működött.

És láttam... Az autó jött, jött, utánam, nekem, ellenem, rám. Jött már, míg szálltam a levegőben, jött, míg lefelé hanyatlottam, és jött, mikor lent feküdtem az ütéstől leragadt mellkasommal, lélegzet nélkül, mozdulásra képtelenül, tehetetlenül.

Szembenéztünk egymással. Én és a bal kerék.

A jobb karomra hág majd először. Hallom majd a recsegést? Fáj-e nagyon? Vagy mindjárt elmerülök a kín kábulatába, s mire mellkasomna lép, már az örök érzéketlenségbe hullok?

Csak ne látnám, ne tudnám, mi jön! Ne tudnám azt, hogy... a szívem ma egy ravatal, olyan virágos, bánatos... s jön a kerék és rátapos... Néhány szem könnybe borul, néhány szív elszorul, de hiába küzd az emlék... lehull a porba, s az idő jön és eltiporja...

Hány évtizedet temet el az ember, mire őt eltemetik? Mennyi csalódás kell ahhoz, hogy beteljék vele a koporsó?

Völgyekben jártam és csúcsokra vágytam. Másokat szőlőhegyekre vittek az elillant évek, én csak hegyderéig jutottam fel, s ott botorkáltam, mélység és csúcs között, kopár szirtken. Fájni fog? Hát fáj már ezerszer is, ezerszer jobban az élet? Mit kaptam, amit elveszíthetek? Világtalan világot, csillagtalan eget, virágtalan réteket. Soha nem teljesült egyetlen nagy álmom, vágyam, reményem, soha nem

értem meg csodát, soha nem küldtek felém biztató szót. S a kerék alól csak a reményvesztettség, a szalódás szökik sirba.

Hogy csalódtam önmagamban!

S magammal én már elvégeztem minden gondját az elmúlásnak... búcsúzott a költő. De nekem nincs költői szavam... A költészet a legszebb és legtökéletesebb kifejezési forma, amit az emberi szó, beszéd elérhet. De az emberi beszéd szépségét a mai költészet eltorzítja, széttépi. És igaza van. Én a szép szavak helyett az értelmet, a világosságot választottam. A homály sejtelmesebb, lenyűgözőbb, az értelemben még mindig nincs hatóerő. A hangulat hatalmasabb, a titok vonzóbb, mint a tudott... Jó lenne elkábulni, hogy ne lenne ilyen világos az értelmem, csak fektüdnék ájult öntudatlanságban, hogy múljon el minden: titok és tudat, minden játékszerem szétszedtem, hogy kifürkészem titkát, minden sejtelmesbe behatoltam, hogy kiderítsem, mit rejt magában. És fékezhetetlen voltam. Mindig elszöktem, valami vitt, azt sem tudtam, merre, hová, miért. Négyéves koromban hálóingben, kis sámlimmal kezembem futottam át az utcán, robogó fiáker két lovának lábai között. Mikor sértetlenül átértem, megkötöztek, hosszú kötélre, hogy az emeletről lemehettem az udvarra játszani, de ki nem juthattam a kapun.

Nem kellett volna engem soha, soha leoldani arról a kötélről... tudóm sem bírja, nyomban éj lesz... most is, hogy leoldottak... vérem majd szétfolyik az aszfalton, felitatódik az olajba, csontszilánkok szűrődnek az üttestbe, húsfoszlányok morzsolódnak szét, ruhámból tépett rongyok hevernek szanaszét... ami marad, az koporsóba kerül... a Szent Földbe hitetlen tagadó... talán nem vet ki, ha jó mélyen beleágyaznak, jól megtapodják felettem... nagyon mélyre rejtenek, hogy kereshessem a szentségek titkát...

Valami történt... áll a kerék!

Áll!

Ideért a karomhoz, de nem nyúl hozzám, csak rám mered. Kiadta mérgét.

Es csend van. Nem mozdul semmi.

Most egészen hátraengedem fejem, látom a csillagokat felettem, fénylőn, tisztán, mosolygón, s én fekszem a hátamon, és visszamosolygok rájuk, mellkasom megemelkedik, levegő árad be... fekszem a hátamon, a szívem dobog, fekszem a kerék alatt, de már nem fenyegetőzik, dobog, dübörög, nyugton

áll, mozdulatlanul és enyém megint a levegő fel a csillagos égig, beszívom újra és újra, fejem nyugszik az olajos aszfalton, behunyom szemem, fáradt vagyok... jó lenne így fektüdni az idők végéig...

...a dac mozdul bennem elsőnek, nem, hagyom magam... szembefordulok a kerékkel, és pöffeszkedően fenyegetem és átkozom... pukkadj meg, mondom neki... nem hagyom el magam, az ütközőbe fogózom, amely az imént megrúgott, felkapaszkodom ülő helyzetembe, azután feljebb, már állok, szemben a vezetővel, aki ül a kormánykeréknél, sápadt és meg sem moccan... pukkadj meg, mondom neki is... nem érti... sem angolul, sem franciául, sem németül nem ért, ivritül pedig én nem tudok... csak szidom hát, és ő hallgat... mellette egy nő ül, sötét szemű, mögöttük férfiak... sötét bőrűek, égő szeműek, némák és mozdulatlanok...

A nő, különös keleties arc, néz, szemében iszonyat ül... semmi sajnálat, semmi segítő készség... csak iszonyat, hogy mit láthatott volna, ha... És így állunk, egymással szemben, az autó és én, és nem értjük egymást. Az utasokkal sem. A kerék felett ülők nem értik meg azt, aki a kerék alatt fekszik...

A hátam mögött elshant másik kocsis áll, azután németül kiabál. Megsebesült? — kérdi húsz-huszonöt méter távolból... nem közeledik... Eltört valamije? Nem tudom, egyelőre le kell ülnöm, gyenge vagyok... támolygok, még akadozik a lélegzetem, fáj minden lélegzetvétel, lábam sajog az ütéstől, kavargok bennem minden... támolygok, leülök az árokpartra, ülök az út szélén... nem történik semmi, nem mozdul senki... a két kocsi csak áll, szökésre készen, egymást lesi, nem engem. felírja-e valaki a másikat, a tanúkat, az utasokat... mert most minden fontos... csak velem nem törődik már senki...

De.

— Ügy látszik, csak az ijedség — kiabál megint a másik kocsi. Robbanok.

— Ijedt az öregapja — kiáltom vissza végre visszatérő hanggal, pedig ennek németül nincs zamatja... Feküdt volna az aszfalton, majd megtudta volna... Felállok, kimászok az árok túlsó partján, és elindulok, felfelé botorkálok a hegyoldalon... a másik autó újból kiabál: — Nem tört el valamije? Nem kell segítség?

Már legalább hetven-nyolcvan méter van közöttünk, eddig sem mozdult senki, hogy segítsen. — Menjen a pokolba, forduljon fel családostól — adom ki a mérget... — Mit kiabál? Ha segíteni akartak volna, kiszálltak volna a kerekék fölül. Pukkadjanak meg mind a nyolc kerekükkel...

Fáraszt, de könnyebb is... tovább nem törődöm velük, hiába kiabál. Mászom, minden lépés fáj, de nem mutatom, azért sem... rá tudok állni a lábamra, nem tört el, tudom most már szabályosan tágul, szívverésem enyhén gyorsul a kapaszkodótól...

S felérek beteg vendégnek... Az elhívott orvos hitetlenül tapogatja a lábam. Nagy Dodge? Legalább százhusz lóerő. És nem tört el. Befászlizza, hogy jobban fájjon. Hátam szorongatja, csak feküdni, mondja, mozdulatlanul, egy hétig, akkor röntgennel megvizsgáljuk... nem ad fájdalomcsillapítót, csak ártana, altatót sem, úgysem tudnék aludni, csak jobban gyötrődném...

Es erre elaludtam... rámszabadult az éjszaka... ezernyi autókerék dübörgött felém... szentségek, szentségtelenségek... Szodoma... Lót... Holt-tenger... úszó só... istenek az Olimpuszról... zuhanó kövek az Akropoliszról... Hermesszel szálltam, hegyre kapaszkodtam, a názárethi sziklaodúban dideregtem, Sinai hegyén Mózes nyomait kerestem... Rodoszon Apolló mosolygott rám csúfondárosan, a csúf felett a szépség fölényével, és ikertestvére, Artemisz, akit Aktaion, a vadász, fürdés közben meglesett s ezért szarvassá változtatta.. nem Aktaiont

tépette szét saját kutyáival, hanem engem téptek, martak, lábamba haraptak, szétmarcangoltak... Cipruson a habokból kikelt Afrodité lépett partra, és a nyomába eredt hullámok felém száguldottak, kerekék voltak és rárohantak, fénycsóvák voltak és jöttek, jöttek felém... se előre, se hátra... Arész, a harcok istene mellemre lépett, vasmarkával szívem roppantotta össze... Zeusz haragosan lövellt felém vilámló nyilakat, és a bosszúálló Jehova szórta reám átkait... Megijedt? Mászson négykézláb... Kharón jött felém csónakjával, hogy átvigyen az alvilágba, és az obulust kereste számban... három font Jeruzsálemig... a Jordánon akart átvinni, a Genezáreth felé... vagy Migdálba, Magdalába... parázna, rongy és megvetett, az vesse rá az első követ... ne öl... de a kerék ölni akar... tol, taszít, Szodomába, lövellő lángok közé, amelyek perzselnek, lábamba, hátamba kapnak, árad a forróságuk, éget a tüzük, kibírhatatlan a forróság... és felcsapnak, egyre feljebb, jönnek, jönnek a mellem, a szívem felé... fáj, ne, fáj!... lángtenger a Walkür körül, öelve véd, nem alszik el... tűz... tűz... kín...!

A zsalugáteren reggeli napfény áradt be, és szelíden szememre terült, felébrésztett. Hét óra volt. Az orvos azt mondta, egy hétig... de elég reggel hétig. Dolgom van, majd máskor, majd egyszer pihenek...

Mert mit tudja azt egy orvos, milyen gyönyörűségeen gyógyító az, ha az ember az autókerék alól mégis, mégis, újra felnézhet a napsütötte égre...

